

Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий

БОЙ ИЛА ХИЗМАТЧИ

4 ПАРДАЛИК ДРАМА

1918 йил

ИШТИРОК ЭТУВЧИЛАР

Ғофир — бойнинг хизматкори, 30 ёшларда.
Жамила — Ғофирнинг хотини, 16 ёшда.
Солиҳбой — 50—60 ёшларда.
Холмат — бойнинг хизматкори, 30—35 ёшларда.
Ҳожiona — бойнинг онаси.
Пошшоойим
Хонзодахон } Бойнинг хотинлари.
Гулбаҳор }
Қодирқул — мингбоши
Раҳима хола — Жамиланинг онаси.
Ойхон — Гулбаҳорнинг онаси.
Ҳасан — элликбоши.
Сяфат буви.
Имом.
Тўра.
Пристав.
Қози ва бошқалар.

БИРИНЧИ ПАРДА

Солиҳбойнинг ичкари ҳовлиси. Рўпарада эшикларига ўймакорлик билан гуллар чекилган, бир-бирига ямаштириб солинган учта нақшли данғиллама уй. Бу уйларнинг олдида ёзда очилиб, қишда ёпиладиган нақшнокор, ойнабанд ровонлар. Ровонга асл туркман гиламлари, бахмал кўрпалар, ипак поёндозлар тўшалган. Шинга чинна қалпоқли зўр қандил осилган. Ҳовлининг саҳнига хилма-хил гуллар экилган. Унг ёки чап томонда катта кўча дарвозаси. Пошшоойим ровонда ўтиради. Раҳима хола унга кинна солади.

Раҳима хола (*ора-чора эснаб*). Менинг кўлим эмас, Луқмони Ҳакимнинг кўли! Чиқ! Чиқ! Тениганники-ю тентиганники бўлсанг чиқ! Кўзлаганнинг кўзига бор, сўзлаганнинг сўзига бор! Қорни катта бойларга бор! (*Узоқ эснаб*.) Қаттиққина кинна кирипти, айланай Пошшам! Кишининг назари ёмон бўлади-да.

Пошшоойим. Қуриб кетсин, ҳали кўчадан келатсам домла поччамиз то уйга кириб кетгунимча кўзини мендан узмас-я!

Раҳима хола. Сизни ўша домланинг киннаси йиқитпти, айланай! Ҳали менинг қизим Жамилага: «Кўзга яқинсан, кўчага кўп чиқа кўрма!» дейишим ҳам бежиз эмас-да, ўргулай.

Пошшоойим. Ҳа, ҳа, ҳа! Гапингиз ўринсиз, холажон! Қизингиз Жамила ким ўзи! Хизматкоримиз Гофир сўтакнинг хотини! Шу кунларда у келинчак эмасми, ясан-тусан жойида. Уч тўрт кун турсин, кўмирхона, ошхонадан бери келмай қолади. Иннайкин ким ҳам қайрилиб қарайди, дейсиз? Гап ҳуснда эмас, ясан-тусан, зеб-зийнатда. Мана менинг чиройим ўртача, ёшим ҳам ўтинқираб қолган... Лекин ҳамиша кинна киргани-кирган. Нимага десангиз, мана бу хитой товари кўйнак, хинали кўлларда ялтираган билакузуклар, пошнаси паст амиркон этикча, ғарч қўйилган қошиқдай кавшлар ер юзидаги бор киннани ўзига қақириб олади, холажон!

Раҳима хола. Қизим Жамиланинг боши оғримасин. (*Ўзича*.) Бутун дарди-фалокатлар ўз бошларингдан бери келмасин. Айтганча, Пошшоҳон, кундошингиз Хонзодахонни кўрмайман?

Пошшоойим. Хонзодангиз дардини ичига юта-япти... Ҳимм...

Раҳима хола. Ҳали унинг дарди кучли денг?

Пошшоойим. Ҳиммм... Мен ҳам тепатунимни тескари кийиб олиб, ажаб қилдим, шайландим. Устимга келиб мени куйдириб эди, мен ҳам уни куйдириб кулпарча қилдим. Қайин онам Ҳожiona билан тилни битта қилиб, эримга бултур кузак Хонзоданинг устига қирқ кокиллик бир чевар қизни олиб бердим. Мана энди куякуя жингаги чиқаяпти. Емайди ҳам, ичмайди ҳам. Дарди дунёси қоп-қоронғи бўлиб, уйда гумдон бўлиб ётипти. Ҳиммм...

Раҳима хола. Кундошингиз Хонзодахон юзи қора, шаддот хотин! Унга худонинг ўзи бас келмаса, бандаси невлйди! Ўзини ҳам андак чакки босар дейишадими? Ростмикин шу гап?

Пошшоойим. Бўлмасачи! Сиз Хонзодани судан оқ, мусичадан увол деб ўйладингизми? Унинг ёмон номи етти иқлимга кетган! Бошимга не-не кунларни солмади бу! Мен куя-куя куймай қўйдим... Энди ўзининг ирғишлаганини кўриб «ўла» дейман!..

Раҳима хола. Боласи йўғ-а, шу хотиннинг?

Пошшоойим. Тирноққа зор! Гулбаҳор бўлса, ҳадемай ўғил туғиб берди. Шундан кейин яна тепа сочи тикка бўлиб кетди, яшшамагурнинг. Ўл, ўл, баттар бўл! Ҳа, ҳа, ҳа... Ҳа, ҳа, ҳа. Бас холажон (*Қўллари билан баданларини сийпалаб, ирим қилиб, Хонзодага ирғитади.*) Ҳамма дарду фалокатларимни шу ер юткур олсин!

Рўбарўдаги эшиклардан бири аста очилади. Бошидаги ҳисобсиз кокиллари атрофига сочилган, товар кўйлак, бухоро кундалидан қирғоқларига олтин уқа тутилган енгсиз желетка кийган, олтин, марваридларга гарқ бўлган, пешонасига пат қўйган гажжакдор Хонзода қайфсиз — тажаниг бир қиёфада, кўрннар. Эшикка суялганича Пошшоойимга хўмрайиб тикилар. Буни пайқаган
Пошшоойим кўрқиб безовтаманар.

Хонзода (*тўсатдан бақириб*). Мاستон! Чилим!
(Пауза.) Ер юткур, Мастон!

Мастон (*югуриб кириб*). Лаббай, аяжон!

Хонзода. Қулоғингга ун босдингми, стимча, етти кулча! Чилим!

Мастон. Ҳозир, аяжон.

Мастон чилим келтириб найини тутади, Хонзода газаб билан чекади.

Хонзода. Нимага мени ҳадеб эрмак қилаяпсан? Нимага қийшиқ оғзингни ирвайтириб кулаяпсан? Сўйлоқ!

Мастон (*титраб-қақшаб*). Қани кулганим, аяжон!

Хонзода. Кулма дейман, сенга! Ҳу ўша ажин босган, қаримсиқ юзларингга зиңдалак чиқсин!

Пошшоойим. Кўрдингизми, ёмонлигини, хола! Мени қарғаяпти!

Раҳима хола. Вой гапга қўшилмай ҳали ўлай! Бир балога гирифтор бўлмай, туриб қоча қолай!

Пошшоойим. Бунга сир бериб ўтираманми? Ҳой, Мастон ўлгур, чилимни олиб кел! Сен нимага кек-каяяпсан, Мастон!

Хонзода. Қаримай адо бўлгур, Мастон! Арслонни кесак отиб енгмоқчимисан? Ҳув музлаб, гужанак бўлиб қолган чигиткага ўхшамай ўлгур!

Мастон (*йиғлаб*). Аяжонларим! Ахир мен сизларга нима гуноҳ қилдим?

Хонзода. Гапирма, шаллақи!

Раҳима хола (*Пошшоойимга*). Ҳой болам, шайтонга хай беринг!

Пошшоойим. Ул! Куйиб ўл!

Хонзода. Тур ит, кўзимдан йўқол! (*Чилимни отади.*)

Мастон йиғлаб чиқиб кетади.

Раҳима хола. Айланай, Хонзоданинг феълидан қўрққулик! (*Хонзодага.*) Ҳой Хонзодахон, ўша ёш қиз билан тенг бўлиб ўзингизни койитмасангизчи, болам! (*Чиқади.*)

Пошшоойим (*қўрққанидан мунофиқона кулиб*). Ҳой ўртоқ, ўша аҳмоқ қиз билан айтишманг! Қани бу ёққа келинг! Гаплашамиз...

Хонзода (*ўзини босиб олиб, секин Пошшоойим ёнига келади*). Яхши ўтирибсизми, ўртоқ! Кўрмайсизми, адо бўлгур, шумни!

Пошшоойим. Қўйинг, ёш қиз билан айтишманг!.. Нима бало, эрингиз хафа қилиб қўйдими дейман?

Хонзода. Сиз ҳам санамасдан саккиз деманг, ўртоқ! Улсин, ўша хасис эрингиз!

Пошшоойим. Эй тавба-ей, нолиб қопсиз? Мунча керишяяпсиз? Ё жазманларни қумсаяпсизми?

Хонзода. Шундай бўшашаяпманки... Қани энди, бир дилдор кишининг бўлса-ю, кўнглинг ёзилса... Боя бир эркак кишининг товуши эшитилгандай бўлдими?

Пошшоойим. Холматжон деган киши... Юракларингиз шув этиб кетгандир...

Хонзода. Домла поччаларимиз қуръон тиловат қилганларида сиз нима бўлсангиз мен ҳам шу-да, айланай! *(Иккови кулишади.)* Ҳой, ўртоқ, сиқингидан дод дегим келади. Келинг энди, бирпас тотув бўлиб, махрам гаплардан гапиришиб, кўнгилдаги кудуратларини ёзайлик.

Пошшоойим. Нима гаплардан гаплашайлик?

Хонзода. Нимадан бўларди, япоқ соқол, пахмоқ соқол, эчки соқоллардан гаплашамиз-да!

Пошшоойим. Бесоқоллардан-чи!

Хонзода. Улардан ҳам гаплашамиз. Қани, эчки соқолингиз билан кўришиб турибсизми?

Пошшоойим. Аввал кичикдан...

Хонзода. Вой товба-ей... Аввал каттадан-да! Домла поччамиз қандай?

Пошшоойим. Ҳа, ҳа, ҳа... Домла поччангиз шотидай салагламай ўлсин! Мени бир кун кўрмаса жинни бўлиб қолади.

Хонзода. Бизнинг Холмат ҳам дуторни шундай эшиб чаладиган бўптики, айниқса, «ас бўламан бул кеча, маст бўламан шул кеча»ни чалиб, мени ўйнатгани-ўйнатган. Жонимни беришгача бораман шу йигитга!

Пошшоойим. Латифжон бесоқолингизчи? Екининг лав-лунжи шалвираганими?

Хонзода. Латифжон бўлса ундан ҳам дўндиқ, ундан ҳам соз!

Пошшоойим. Ўртада битта бойнинг ўзи ошиқча денг, айланай!

Хонзода. Қайин онангизнинг хушовозлари келмай қолдими?

Пошшоойим. Пирлариникига кетганлар. Ҳализамон келиб қоладилар. У ёқ-бу ёқни йиғиштириб қўяй, тагин оғзи эски қопдай очилиб кетмасин!

Хонзода. Бир жаҳли чиққандан кейин пешоналари санагдай тиришиб кетади, жодугарининг!

Пошшоойим. Чарви еган мушукдай кўзлари йилтилламай ўлсин, ялмоғизнинг! *(Пошшоойим ўз уйига кириб кетади.)*

Холмат (йўлакдан туриб чақирар). Ҳо... Ким бор? Аяжонларим!

Хонзода (йўлакка яқин борар... Юзини рўмол билан ярим бекитиб). Кимсиз?

Холмат. Мен — Холмат! Вай, аяжон, сизмисиз? Истаганимнинг ўзи-я! Дил тўғрида, дил.

Хонзода. Келинг, Холматжон ака! Қадамингизга ҳасанот!

Холмат. Мунча қочасиз... Мундай жамолингизни кўрсатинг... Занг босган диллар ялтираб кетсин, аяжон!

Хонзода (юзини очиб). Ҳеч тўймас экансиз-да?

Холмат. Ўзим тўйсам ҳам кўзим тўймайди, кўзим!

Хонзода. Гапира қолинг! Бой отангиз юборгандирлар...

Холмат. Ҳе, бой отангизни қўйиб туринг, аяжон! Васлингиздан жудо бўлганимга расо уч кун бўлди-я! Илондек тўлғониб чиқаяпман, мундай ғариб, бенаво қулингизга адолат қилаверинг, хоним, подшоҳим!

Хонзода. Бир оз тобим йўқ, опаси жонидан!

Холмат. Ўша сизга келган дарди фалокатларга Холмат балогардон бўлсин. Ёмон нафас қилманг!

Хонзода. Соғиндингизми?

Холмат. Соғинганда қандай дейсиз? Хуллас гап, шу кеча сиз билан бир отамлашмасам, жияни бўлиб қоламан, тасаддуқ.

Хонзода. Букун эмас-да!

Холмат. Келинг энди шу кеча бир қирмизак олма-дак бўлиб, ёқамдан тушиб, енгимдан қўйнимга кириб, қўлтиғимдан чиқинг! Маст-аласт бўлиб, бир мурод ҳосил қилайлик...

Хонзода. Ўлинг, гапингиз қурсин!

Холмат. Ахир, сизни дастлаб кўргандаёқ, ошиқи беқарор бўлиб, кўкрагимиздан бир тийр жуволдиз ходангги паррон ўтиб кетган-да, пошшам! Ўзингиз ҳам шундай соз, шундай қулинг ўргилсин бўйсизки, агар юзингизда етмиш қават парда бўлса-ю, бир қаватини очиб қўйсангиз ҳам ҳусни-жамолингизга ўттиз икки касава чироғ ёқмасдан иш қилаверади-я!

Хонзода. Ҳа, ҳа, ҳа... Ҳа, ҳа, ҳа... Жуда мақтаб юбордингиз... Холматжон... Хўп... Майли... Мен ҳам соғиндим... Агарда бой отангиз кирмаса, шу кеча сиз бой бўласиз, тузукми?

Холмат. Аяжон, бой бу кеча сизнинг ёнингизга кирди нимаю, кирмади нима? Билган билан итингизни овоқта, мушугингизни турма қилармиди? Ана-мана дегунча, кампир шафтолини данагидан айириб егувча бой ухлайди қолади!

Хонзода. Бўлмайди! Қайин онам бор. У, юзи қора кампир! Пайқаб қолади.

Холмат. Э... У кампирнинг пешонаси буришган, худо билан уришган, оғзида битта тиши йўқ, бу уйдаги кирди-чикдилар билан иши йўқ! Қўяверинг, жонгинам!

Хонзода. Хўп, унадим... Лекин... Янги ҳикоя топиб қўйдингизми?

Холмат. Бир ажойиб эртагим бор, уч кечага етади:

Тарақа-туруқ омон бўйинтуруқ,
Шомирзаю қоқ-куруқ,
Ҳайҳот, оғзинга новвот!
Сийнани сийнага қўйиб,
Жимгина, хап ёт!
Офтобда шайтон кўндаланг,
Урикда маймуни типпатак...

Аммо, лекин томга бекин. Замонларнинг замонида Солиҳбой деган

Хонзода шарақлаб кулади.

бир бой ўтган экан, унинг Хонзода деган моҳипайкар бир хотини ва Холмат деган бир одами бўларкан...

Хонзода. Бўлди, бўлди... (Кулади.)

Холмат. Ўша бой, ўша Холмат деган одамни уйига юбориб тайицлаптики: «Меҳмон борадн, Хонзодахонга айткин, муборак қўллари билан қазилик палов пиширсин» депти.

Хонзода. Боринг билдим, ичакларимни уздингиз!

Холмат. Аяжон! Бу кеча, бизга қиладиган адолатингиз эсингиздан чиқмасин... Ҳайр... Эсон бўлинглар, аяжонларим! (Кетар.)

Сифат буви (кириб). Омонмисиз-эсонмисиз, айланай! (Кўришади.)

Хонзода. Қани нима қилдинг? Тез гапир!

Сифат буви. Нуриллахон эшон деганингиз ўт-кир азайимхон экан, дуоларни ёздиргунча нах ўзини ака, эчкисини така деб ўлиб бўлдим. (Игна, тумор, эзиб ички, тутотқи ва ҳар хил латта-путталарни бериб.)

Мана бу, дам солинган игналар! Кундошингиз Гулбахорнинг оstonасига қоғиб ташлайсиз! Бу эса Гулбахорнинг тўкилган сочлари, буни зах бир ерга кўмдирасиз! Шундан кейин бой, кундошингиздан совуниб, сизга исир экан!

Хонзода. Иш қилиб амал қилсин-да!

Сифат буви. Айланай, эшон домланинг кароматларидан, эллик сўмни озсиндилар.

Хонзода (*пул бериб*). Ма, бу пулни Абдисаторга олиб бор! У, сенга дори беради, олиб келасан.

Сифат буви. Бу қанақа дори, айланай? Вой ўлай... Тагин ҳалиги...

Хонзода. Кейин бласан... Тилингни тий.. Туя кўрдингми? Йўқ! (*Пул бериб.*) Ўзингга! Хизматинг учун! Қани туёғингни шиқиллат!

Сифат буви. Илоҳим мақсадингизга етинг, болам! Хайр... Яхши қолинг... (*Кетади.*)

Хонзода (*ўзи ёлғиз*). Мени Хонзода пошшо дейдилар! Сен гадонинг қизи, мен билан тенг бўлмоқчимсан? Бошингга шундай маймун ўйинлари солайки, ўзинг туриб балли дегин! Бир ҳароми бола билан бойни ўзингга ром қилиб олдинг? Бола баҳонасида унинг молу дунёсига эга бўлмоқчисан! Хўш.. Мен бу даргоҳда нимага овуниб юрибман? Бойнинг ҳусингами? Ширин сўзларигами?.. Бутун вужудим билан жирканаман у пўрдоқ, зихна бойдан! Менга унинг молу дунёси керак! Лекин нима қилайки, фарзанд йўқ, ҳаммасига, ҳаммасига сен чанг солмоқчисан! Сен! Йўқ! Мен бу ишга йўл қўймайман. Меросга узатилган ўша папжаларингни жода билан қирқаман! Болангнинг бир кун эмас, бир кун бошини чайнайман. Зеб-зийнатимни сотаман! Қошимни қоқаман! Сени йўқ қиламан!

Ташқаридав Ҳожионанинг йўғон овози эшитилади.

Ҳожиона. Ҳой, ким бор?

Пошшо олим (*шошилиб уйдан чиқар*). Ҳожионам... Вой ўлай...

Мастон. Ҳожиона!

Хонзода. Ҳожиона, Ҳожиона ўлмади, биз қутулмадик...

Ҳамма Ҳожиона қаршисига чиқади. Бир қанчалар қўллаб, қўлтиқлаган ҳолда, қўлида ҳасса, Ҳожиона кирар. Атрофга ғазаб сочар.

Хонзода ва бошқалар унга хоксорлик билан эгилиб
салом берадилар.

Ҳожиона. Нега ҳамманг иш қилмай бекор ўти-
рибсанлар? Сулаймон ўлиб, девлар қутулибди-да? Мас-
тон! Чиқарган пахталарингни, чувиган гўзаларингни
кўрсат! Раҳима, сен жувариларни туйиб бўлдингми?
Ғофир ўлгир қани? Нимага ҳалигача қоплар бўшати-
мабди, ўтинлар ёрилмабди?

Мастон. Мана Ҳожиона. *(Чувиган гўзаларини
кўрсатар.)*

Ҳожиона. Яшшамагур, бу оз! Ҳалол ишласанг ўла-
санми? Бугун ҳеч кимга уйқу йўқ. Эртагача шу ўн қоп
гўзани чувиш лозим! Хонзодахон, хоннинг қизи, кави-
шимни тозаланг? *(Утириб оёғини чўзади.)*

Хонзода. Жоним билан, онажон! *(Ҳожионанинг
кавишини артади.)*

Ҳожиона. Ҳой, биттанг менга исриқ солиб юбор.
Кўзикканга ўхшайман!

Раҳима хола. Ҳасад қилишади-да, Ҳожиона! *(Иси-
риқ солади.)*

Ҳожиона *(ҳаммани бир-бир кўздан кечириб)*. Яна
биттанг қани? Ҳалиги севиклиги кўринмайди?

Хонзода. У киши ҳали ноз уйқудалар, кечаси би-
лан эрларига дутор чалиб, ўйнаб бериб, чарчаб қолган-
лар-да!

Ҳожиона. Нима, нима? Ноз уйқудалар? Гулбаҳор-
а? Вой хоннинг қизи бўлмай ўлсин у киши. Менинг дар-
ғоҳим касалхонами? Эри билан ётибдими?

Хонзода. Уғлингиз аллақачон пахта саройига кет-
ганлар...

Ҳожиона. Вой касофатинг ўзинга урсин, ювуқсиз!
Ҳамма айб ўғлимда: гўл, бўшанг. Эркак киши деган хо-
тинни гаҳ деганда қўлга қўнадиган қилмас экан, у эркак
эмас. Ойпошшо, Раҳима! Чақиринглар бу ёққа! Ирғитиб
ташланглар кўрпасини, жувонмаргни! Дуторин ҳам олиб
чиқинглар.

Ойпошшо, Раҳима Гулбаҳорнинг. уин томон
кетадилар.

Вой белим... Эшон пиримникига маъракага бораман деб
итдай чарчадим... Худо... Ўзинг бандам дегил!

Гулбаҳор югуриб чиқиб, ўзини Ҳожионанинг
оёғига ташлар.

**Lituz.com saytida
to'liqni yuklab oling**